

ن والقلم و ما یسطرون

«قرآن مجید»

تقدیم به: شہدای قلم

و آنان کہ مرا آموختند.

۱۳۸۱ / ۷ / ۲۰

وزارتخانه‌های آموزش عالی
توسعه آموزش عالی

۱۳۸۱ / ۷ / ۲۰

به نام خدا

**بررسی رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای خود تنظیمی با پیشرفت
تحصیلی در درس تاریخ و ریاضی در میان دانش آموزان نابینا و بینا
مقطع راهنمایی شهر شیراز**

به وسیله :

خدامراد رحمانی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیت های
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی :

روانشناسی تربیتی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : **بسیار خوب**

دکتر مرتضی لطیفیان استادیار بخش روانشناسی تربیتی (رئیس کمیته)

دکتر محمد خیر دانشیار بخش روانشناسی تربیتی

دکتر شهلا البرزی دانشیار بخش کودکان استثنایی

اسفند ماه ۱۳۸۰

۴۲۶۵۵

این پایان نامه با استفاده از اعتبارات مالی اداره کل آموزش و پرورش فارس

تهیه شده است.

سپاسگزاری

با نهایت ادب و احترام قلبی ، صمیمانه از همه اساتید ارجمندم بخصوص استاد بزرگوار جناب آقای دکتر مرتضی لطیفیان که با اخلاق پسندیده و انسانی و ارائه رهنمودهای خویش همواره این جانب را در امر ادامه تحصیل ، زندگی و انجام این تحقیق یاری فرمودند کمال تشکر و قدردانی را می نمایم .

همچنین از استاد محبوبم جناب آقای دکتر خیر بخاطر عنایات وافر و راهنمائیهای استادانه و ارزنده که توأم با صبر و شکیبایی و مساعدت های علمی بوده است نهایت سپاس و امتنان را دارم.

همچنین از استاد بزرگوار و ارجمندم سرکار خانم دکتر البرزی که همواره الگوی یک شخصیت علمی و انسانی که با صعه صدر فراوان و با راهنمائیهای ارزنده خویش مرا در انجام این پژوهش یاری فرموده اند تشکر و قدردانی می کنم.

در آخر از همسرم که در مدت این چند سال به تنهایی بار سنگین زندگی را متحمل شده اند کمال سپاسگزاری را دارم.

چکیده

بررسی رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای خود تنظیمی بر پیشرفت تحصیلی در دروس تاریخ و ریاضی در میان دانش آموزان بینا و نابینای مقطع سوم راهنمایی شهر شیراز

به وسیله ی:
خدا مراد رحمانی

این پژوهش در پی پاسخ گوئی به این سؤال بوده است که سهم پیش بینی کنندگی عوامل انگیزشی و راهبردهای شناختی بر پیشرفت تحصیلی در دروس تاریخ و ریاضی در بینایان و نابینایان چگونه است .

به منظور اندازه گیری انگیزش و راهبردهای شناختی از پرسشنامه ، ام - اس - ال - کیو (M.S.L.Q) که توسط پینتریچ و دی گروت (۱۹۹۰) در زمینه ارزیابی راهبردهای خود تنظیمی و باورهای انگیزشی ساخته شده است استفاده شد. ضریب پایائی و روائی پرسشنامه توسط البرزی و سامانی (۱۳۷۸) قابل قبول گزارش شده است.

در این پژوهش تمامی دانش آموزان نابینای سوم راهنمایی (۳۱ نفر) و نمونه ای معادل از نظر وضعیت خانوادگی از دانش آموزان راهنمایی ناحیه چهار آموزش و پرورش (۸۳ نفر) شرکت نموده اند.

به منظور تعیین سهم هر یک از متغیرهای مستقل در پیش بینی متغیرهای وابسته از روش آماری رگرسیون چند متغیره استفاده گردید. نتایج حاصله نشان داد که: استراتژیهای شناختی قدرت پیش بینی کنندگی مثبت و معناداری از پیشرفت تحصیلی در درس ریاضی در دانش آموزان بینا دارند . درصورتیکه سایر عوامل قدرت پیش بینی کنندگی معناداری بر پیشرفت تحصیلی در درس ریاضی نداشته اند. همچنین هیچکدام از عوامل ذکر شده قدرت پیش بینی کنندگی جهت درس تاریخ در دانش آموزان بینا نداشته اند.

بررسی نتایج در دانش آموزان نابینا نشان دهنده قدرت پیش بینی کنندگی منفی و معنادار اضطراب امتحان بر پیشرفت تحصیلی درس ریاضی در دانش آموزان نابینا بوده است. سایر عوامل قدرت پیش بینی کنندگی معناداری بر پیشرفت تحصیلی درس ریاضی در دانش آموزان نابینا نداشته اند.

همچنین عوامل انگیزشی و راهبردهای شناختی قدرت پیش بینی کنندگی معنادار بر پیشرفت تحصیلی درس تاریخ در دانش آموزان نابینا داشته اند. که از عوامل انگیزشی عامل اضطراب امتحان و از عوامل شناختی عامل راهبردهای خود تنظیمی قدرت پیش بینی کنندگی بر پیشرفت تحصیلی در درس تاریخ در دانش آموزان نابینا داشته اند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه
۲	۱-۱- گفتار نخست
۲	۱-۲- مقدمه
۳	۱-۳- تعریف کودکان استثنائی
۴	۱-۴- مسائل و ویژگیهای خاص کودکان و دانش آموزان نابینا
۶	۱-۵- خود تنظیمی شناختی و یادگیری
۸	۱-۶- نظریه ، ارزش × انتظار
۹	۱-۷- نیرو
۱۰	۱-۸- انگیزش و یادگیری
۱۱	۱-۹- اهمیت تحقیق
۱۲	۱-۱۰- بیان مسئله
۱۳	فصل دوم: بررسی تحقیقات پیشین
۱۴	۲-۱- بررسی فراشناخت و شناخت و نقش آنها بر پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان استثنائی
۱۶	۲-۲- بررسی فراشناخت و شناخت و نقش آنها بر پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان عادی
۱۸	۲-۳- راهبردهای شناختی و نقش آنها بر پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان استثنائی
۱۸	۲-۴- راهبردهای شناختی و نقش آنها بر پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان عادی
۲۱	۲-۵- باورهای انگیزشی و نقش آنها بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان
۲۴	۲-۶- سؤالات پژوهش
۲۴	۲-۷- تعریف عملیاتی متغیرها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۶	فصل سوم: روش تحقیق
۲۷	۳-۱- نمونه
۲۷	۳-۲- روش نمونه گیری
۲۷	۳-۳- ابزار تحقیق
۲۸	۳-۴- روش گردآوری اطلاعات
۲۹	۳-۵- روایی
۲۹	۳-۶- پایایی
۳۰	فصل چهارم: ارائه نتایج
۳۱	۴-۱- مقدمه
۳۳	۴-۲-۱- نتایج مربوط به سؤال اول تحقیق
۳۵	۴-۲-۲- نتایج مربوط به سؤال دوم تحقیق
۳۷	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۳۸	۵-۱- مقدمه
۳۸	۵-۲- تجزیه و تحلیل سهم پیش بینی کنندگی عوامل انگیزشی و راهبردهای شناختی در پیشرفت تحصیلی درس ریاضی در بین نابینایان و بینایان چگونه است.
۴۴	۵-۳- تجزیه و تحلیل سهم پیش بینی کنندگی عوامل انگیزشی و راهبردهای شناختی در پیشرفت تحصیلی درس تاریخ در بین نابینایان و بینایان چگونه است.
۴۶	۵-۴- نتیجه گیری
۵۰	۵-۵- کاربرد نتایج تحقیق
۵۰	۵-۶- پیشنهادات تحقیق
۵۰	۵-۷- محدودیت های تحقیق
۵۱	- پیوست ها

صفحه

۵۷

۶۰

۶۵

عنوان

- منابع فارسی
- منابع انگلیسی
- چکیده انگلیسی

فهرست جداول

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۲۸	جدول شماره ۱-۳- رابطه همبستگی متغیرهای باورهای انگیزشی و راهبردهای شناختی
۳۱	جدول شماره ۱-۴- ضریب همبستگی راهبردهای خود تنظیمی و باورهای انگیزشی با پیشرفت تحصیلی در گروه دانش آموزان بینا
۳۲	جدول شماره ۲-۴- ضریب همبستگی راهبردهای خود تنظیمی و باورهای انگیزشی با پیشرفت تحصیلی در گروه دانش آموزان نابینا
۳۳	جدول شماره ۳-۴- رگرسیون راهبردهای خود تنظیمی و باورهای انگیزشی با پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی بینا در درس ریاضی
۳۴	جدول شماره ۴-۴- رگرسیون راهبردهای خود تنظیمی و باورهای خود انگیزشی با پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی نابینا در درس ریاضی
۳۶	جدول شماره ۵-۴- رگرسیون راهبردهای خود تنظیمی و باورهای انگیزشی با پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی بینا در درس تاریخ
۳۶	جدول شماره ۶-۴- رگرسیون راهبردهای خود تنظیمی و باورهای انگیزشی با پیشرفت تحصیلی در کلاس سوم راهنمایی نابینا در درس تاریخ

گفتار نخست

مقدمه

۱-۱: گفتار نخست

در این فصل جهت بررسی رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای شناختی با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان بینا و نابینا و مقایسه آنها با همدیگر، ابتدا ویژگیهای مختصری از دانش آموزان استثنائی خصوصاً نابیناها به عنوان عضوی از جامعه استثنائی بیان شده است. سپس به بررسی خود تنظیمی شناختی، انگیزشی و رابطه آنها با مسئله یادگیری و پیشرفت تحصیلی پرداخته شده است و در انتها اهمیت تحقیق ذکر گردیده است.

۱-۲: مقدمه

هدف از این تحقیق بررسی رابطه باورهای انگیزشی و راهبردهای خود تنظیمی با پیشرفت تحصیلی در دانش آموزان بینا و نابینای سوم راهنمایی می باشد. توجه به شناخت آموزش و پرورش کودکان و دانش آموزان استثنائی یعنی افرادی که به دلایل جسمی، ذهنی، و روانی نمی توانند از برنامه های عادی آموزشی بنحوی مطلوب بهره مند گردند، از نشانه های پیشرفت و غنای فرهنگ و نظام آموزش و پرورش هر جامعه ای است. غالباً یکی از دلایل اینکه نمی توان اطلاعات کاملاً مربوط و جامعی در مورد دانش آموزان استثنائی بدست آورد این است که معمولاً در مواجهه با کودک استثنائی ذهن افراد بخاطر انباشته شدن از غیر عادی بودن ذهنی، یا جسمی کودک، پیشداوری نماید و غالباً ویژگیهای خاصی که کودک استثنائی (از قبیل، نابینائی، ناشنوائی و غیره) دارند مشخصه اصلی آنها در زندگی می گردد و این ویژگیها جهت شناخت آنها هم بکار گرفته می شود. اکثر مربیان و معلمان با این پیشداوری ها به تدریس و تربیت مشغول می شوند در سیره تاریخ نقطه اوج افتخار یک فرد نابینا، صحابی مکرم رسول خدا (ص) عبدالله بن مکتوم است (امیدوار، ۱۳۷۶). ابر مردی که مقتدرانه در صف کسانی قرار گرفت که در رکاب زعیم خود، تحولی ابدی را در جهان رقم زد. در نظام ارزش ها صحبت از منزلت یک فرد نابینا،

صحبت از شأن نزول سوره مبارکه «عبس و تولى» است که می فرماید «بسم الله الرحمن الرحيم . عبس و تولى (۱) ان جاءه الا عمى (۲) و ما يدريك لعله يزكى (۳) او يذکر فتنفعه الذکرى (۴)» (قرآن مجید، سوره عبس و تولى، آیه ۱-۴).

چهره در هم کشیده روی بگردانید ، که چرا آن کور نزد وی آمد، تو چه می دانی ، شاید او در پی پاک شدن باشد و یا در برخورد ناگهان متذکر شده و در پی پاک شدن بیفتد.

استاد سید علامه محمد حسین طباطبائی در تفسیر المیزان اظهار می دارد که هم از اهل سنت و هم از اهل شیعه روایاتی آمده که این آیات در باره داستان ابن مکتوم نابینا نازل شده که روزی وارد جلسه رسول خدا (ص) که با جمعی از مستکبرین قریش در حال گفتگو بوده است وارد شده و مکرراً تقاضا می کرد که از قرآن کریم برایشان بخواند تا حفظ کند . ولی موقعیت جلسه مزاحم استجابت این درخواست می شده است . و به گونه ای به اندیشه پیامبر آمده که نکند دیگران فرض کنند که طرفداران اسلام بردگان ، نابینایان و می باشند به خاطر همین اندیشه بوده که از طرف خداوند مورد عتاب و سرزنش قرار گرفته اند که چرا از یک مردی تهی دست و نابینا و چهره در هم کردی ، که بعد از این جریان این مکتوم آنقدر به پیامبر نزدیک می شوند که در دو نوبت در مدینه جانشین رسول خدا (ص) می شوند و پیامبر اکرم (ص) خود به جنگ می روند . علامه طباطبائی با استناد به آیات متعدد قرآن مجید استدلال دارند که پیامبر اکرم که اسوه خلق عظیم است مورد عتاب و سرزنش نبوده بلکه به گونه ای افراد جلسه که یکی از آنها عتبه ابن ابی لهب بوده و ابن مکتوم را تحقیر می نموده اند مورد خطاب قرار داده است . و هدف و منظور این بوده که این فرد نابینا هم می تواند محبوب جامعه و خداوند تبارک و تعالی باشد و رفتار و اعمال صالح او می تواند الگو و سرمشق افراد جامعه باشد . چنانچه می توان به افراد نابینای موفقى مثل ابو العلاء معری ، شوریده ، هلن کلر و رودکی اشاره کرد.

۳-۱: تعریف کودک استثنائی

از لحاظ آموزشی کودکی استثنائی است که برای تأمین حداکثر نیازهای تربیتی و آموزشی او تغییراتی در شیوه های تربیتی و آموزشی خانواده و برنامه های مدارس عادی داده شود و شیوه ها و وسایلی ابداع می شوند که بتوان با توجه به تفاوت های فردی در زمینه تعلیم و تربیت حداکثر استفاده بعمل آید (افروز ۱۳۷۱) . در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (اسدی زاده ، ۱۳۷۸ ، ص ۸) در اصل سی ام در زمینه آموزش و پرورش رایگان برای همه مردم چنین آورده شده است «دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان را برای همه ملت تا پایان دوره

متوسطه فراهم سازد و وسایل تحصیلات عالی را تا سرحد امکان به خود کفائی کشور به طور رایگان گسترش دهد». توجه به کیفیت و بهبود آموزش برای همه افراد جامعه بسیار ضروری و مهم است. بنابراین شناخت ویژگیهای فردی افراد به لحاظ توانمندی های مختلف، باورهای انگیزشی و راهبردهای خود تنظیمی و تأثیر این ویژگیها بر پیشرفت تحصیلی افراد حائز اهمیت خاصی است که در پژوهش حاضر از جامعه استثنایی بر افراد نابینا تکیه شده است که با همسالان بینیای خود مقایسه می شوند.

۴-۱: مسائل و ویژگیهای خاص کودکان و دانش آموزان نابینا

مهمترین مسئله و مشکل افراد نابینا در زندگی چگونگی سازگاری آنان است، معمولاً مدتی طول می کشد تا این افراد حقیقت نابینائی خود را پذیرفته و سازگاری آنها با محیط و اجتماع با مشکلاتی روبرو است، تحرک و جهت یابی برای نابینایان بسیار مهم است. همچنین بخاطر داشتن نقصیه جسمی و واکنش اطرافیان دارای مشکلاتی هستند که کودکان عادی کمتر با آن مواجه اند، کودک نابینا از درک کلی اشیاء عاجز است. از لذت مشاهده و در نتیجه تقلید و همانند سازی محروم است. از یادگیری بسیاری مطالب و مهارتهای ساده عاجز است (افروز، ۱۳۷۱). به عنوان مثال استاد روشندل دکتر گرگین پور (۱۳۸۰، ص ۱۰) در جواب این سؤال که نابینائی در دوران تحصیل و زندگی تا چه حد تأثیر گذاشته است؟ می گوید «بی تردید نارسائی هایی جسمانی مشکلاتی به همراه دارد. با آنکه من با عینک اختراعی خود که دارای نمره بالائی بود دروس دبستان و دبیرستانی خود را می خواندم و می نوشتم و امتحان می دادم، هرگز نمی توانستم مانند دیگرانی که از نعمت کامل بینائی برخوردار هستند مطالعه کنم و به کارهای عملی و فنی پردازم. مناظر زیبای طبیعت، رنگ ها، چهره های دوست داشتنی را دقیقاً تشخیص دهم، ساعتی ورزش در مدرسه از لحظات طاقت فرسا و اندوهبار زمان تحصیل بود». تحقیقات نشان داده است که کودک نابینا در فاصله ۶ ماهگی تا دوسالگی دچار فعالیت بیش از حد و بعد از آن دچار فقدان هیجان، لاقیدی، بی رغبتی و بالاخره افسردگی می شوند (میلانی فر، ۱۳۷۴). حرکات عضلانی در آنها زیاد به چشم می خورد، کودکان نابینا به علت مشکلات خاص خود در معرض خطر خستگی و ضعف عصبی «نوراستی» قرار دارند ولی ناراحتی شدید روانی در آنها کمتر به چشم می خورد (میلانی فر، ۱۳۷۴). افروز (۱۳۷۲) بیان می دارد که همواره شناخت افراد معلول بخصوص نابینایان، دو نگرش به ظاهر یکسان اما در اصل متفاوت مطرح بوده است. نگرش تنگ و محدود که عمدتاً نقص ها و ناتوانائی ها را می بیند، نگرشی دیگر که وحدت وجودی و

توانائیها را مد نظر قرار داده و در میدان برخورد افراد نابینا با محیط عمدتاً در اندیشه آن دسته از مناسبات محیطی، رابطه ها، عاداتها، شیوه ها و روش های معمول و حاکم بر اندیشه ها و عملکردهای اکثریت افراد جامعه است که مانع رشد و سازگاری مطلوب افراد نابینا است. اگر چه تقریباً همه دست اندرکاران امر تعلیم و تربیت و توانبخشی نابینایان، به حق مهمترین عامل رشد و توسعه توانائیهای بالقوه نابینایان را در گرو سازگاری اجتماعی می دانند، اما هنوز هستند کسانی که تحقیق تمامی جریان سازگاری را بر عهده فرد نابینا می گذارند (اسکات و دانلون، ۱۹۸۴، به نقل از افروز، ۱۳۷۲). در حالیکه متناسب نمودن همه شیوه های ارتباطی، تسهیلات و تجهیزات رفاهی آنها بسیار مهم است. در بررسی وضعیت روانی - اجتماعی افراد نابینا عوامل زیادی دخالت دارند، از جمله می توان از زمان وقوع نابینائی، میزان و چگونگی نابینائی، شریط ذهنی فرد نابینا، شرایط خانوادگی و محیط فرد نابینا نام برد (افروز، ۱۳۷۲). همچنین سنی که مشکلات بینائی پیش آمده و سطح کارآمدی کلی فرد و یا معلولیت های دیگر فرد نیز تأثیر گذارند (جباری، ۱۳۸۰). کودکانی که با چشمان بسته به دنیا می آیند، از خود هیچ انتظاری برای دیدن دنیای خارج ندارند، و هیچ تعجبی هم از اینکه نمی بینند نمی کند. او بین دیدن و ندیدن مرزی را نمی شناسد. او نمی داند که دیگران می بینند و او نمی بیند، هر بیننده ای به فراخور شناخت و بینش خود برداشتی از نابینائی دارد و بر همان اساس نظری می دهد و قضاوت می کند. کودکانی که اختلال بصری دارند از الگوی عادی رشد برخوردارند. آنهایی که نابینای مادر زادی هستند ممکن است درک ایده های انتزاعی و مفاهیمی که متکی بر انگیزه های بصری هستند، دچار مشکل شوند. اگر از دست دادن بینائی بعد از تولد اتفاق افتد بعضی از مفاهیم و مهارتهای بصری قبلاً دریافت و ادراک شده است. و از این جهت مشکلی وجود ندارد. هوش و استعداد شخصی هیچ ارتباطی با قدرت دیدن ندارد (جباری، ۱۳۸۰). کودکی که با چشمان بینا به دنیا می آید و پس از تجارب بصری در سنین خردسالی و بویژه بزرگسالی بنابر عللی به تدریج و ناگهانی بینائی خود را از دست می دهند، از ویژگیهای روانی - اجتماعی خاصی برخوردارند. اول اینکه پذیرش واقعیت نابینائی برای فردی که سالها با چشم امور خویش را انجام می داده است مشکل است. دیگر اینکه وقوع ناگهانی نابینائی همواره با ضربه شدید روانی همراه است. زیرا نابینائی به سراغ فردی رفته که سالها به شیوه ای خاص با دیگران و محیط خارج رابطه برقرار کرده و اینک شاهد از هم گسیختگی این رابطه هاست. یعنی در تمامی آنچه فرد در طول حیات از وجود خویش ساخته و پرداخته است، دگرگونی عظیمی ایجاد می گردد (افروز، ۱۳۷۲). فرد بینائی که پا به دنیای نابینائی می گذارد، در ابتدا امنیت روانی - اجتماعی خویش را از دست می دهد. زیرا دیگر احساس یکپارچگی و وحدت